

GELENEKSEL KARACASU EVLERİNE AİT AHŞAP KAPILARIN ANALİZİ

Esra AKSOY*

Ömer KOYUNCU**

Özet

Bu araştırma kültürel miras niteliğindeki geleneksel evlerin en önemli cephe elemanlarından olan kapıların yöresel özelliklerini, yapım tekniklerini gelecek kuşaklara aktarım yapabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma Aydın iline bağlı, UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan Afrodiasias Antik Kentini içerisinde barındıran Karacasu ilçesinde yapılmıştır. Karacasu, birbirinden tabakhane çukuru ile ayrılan iki bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler ilk yerleşim yeri olan Karşıyaka ve sonraki yerleşim yeri olan Çarşıyakadır. Her iki yerleşim yerinde de bir kısmı koruma altında olan birçok yöresel kimliğe sahip geleneksel ev bulunmaktadır. Çalışmada geleneksel ev kapılarının özelliklerini ortaya koyabilmek adına iki temel yöntemden faydalanılmıştır. İlk olarak çalışma kapsamına alınan 60 tane ev kapısının fotoğrafları çekilerek teknik çizimleri yapılmış, daha sonra kapıların özelliklerini niteleyecek şekilde envanter formu oluşturulmuştur. Seçilen 60 tane evin yarısı ilk yerleşim yeri olan Karşıyaka bölgesinden diğer yarısı da Çarşıyaka bölgesindedir. Her iki bölgeden de eşit sayıda kapı alınmasının sebebi; bölgeler arasında geleneksel evlerin yapım tekniklerinde farklılıkların olmasından dolayıdır. Bu farklılıkların kapılardaki yansımaları da ortaya koyabilmek için her iki bölgeden de eşit sayıda kapı ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde; geleneksel kapıların mevcut durumlarının analizi yapılarak yöreye özgü karakteristik özellikleri bölgelere göre karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, kapıların yapım tekniği ve kullanılan malzeme bakımından geleneksel Türk evi kapılarının yapım tekniğine göre oluşturulduğu, yöredeki kapı tasarımlarının evin konumuna göre değişiklik gösterdiği ve ilçenin ikinci yerleşim yeri olan Çarşıyaka bölgesindeki kapıların süslemelerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yapılan analizler neticesinde çoğu kapının bozulma durumunun fazla olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, mevcut kültürel mirasların güncel durumlarının analizi yapılarak kayıt altına alınması, gelecek nesillerde kültür bilinci

*Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Mimari Restorasyon Programı, esra.aksoy@adu.edu.tr

**Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Mimari Restorasyon Programı, omer.koyuncu@adu.edu.tr

oluşturabilmek, gelecek dönemlerdeki restorasyon çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla oldukça büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Geleneksel Türk Evi Kapıları, Ahşap Kapılar, Karacasu kapıları, Koruma Önerileri

AN ANALYSIS OF WOODEN DOORS OF TRADITIONAL KARACASU HOUSES

Abstract

This study was conducted to transfer the local characteristics and construction techniques of doors, one of the most fundamental facade elements of traditional houses of the cultural heritage, to future generations. The study was carried out in the Karacasu district of Aydın harbouring the Aphrodisias Ancient City, which is on the UNESCO World Heritage List. The Karacasu district consists of two regions separated from each other by a tannery pit. These regions are Karşıyaka, the first, and Çarşıyaka, the next settlement. In both settlements, there are traditional houses with many local identities, some of which are under conservation. In the study, two basic methods were utilized to reveal the characteristics of traditional house doors. Within the scope of the study, doors of 60 houses were first photographed and technical drawings were made, and then an inventory form was formed to describe the features of the doors. Half of the selected 60 houses is from Karşıyaka, the first settlement, while the other half are from Çarşıyaka. The reason for including an equal number of doors from both regions is because there exist variations in the construction techniques of traditional houses between regions. To reveal the reflection of the differences in the doors, an equal number of doors from both regions were considered. This study concluded that the crafting technique of the doors match the traditional Turkish door crafting techniques, the door locations change according to the locations of houses in the region, and that more decorations and adornments were used on the doors in the second settlement area called Çarşıyaka. It was also figured out that most of the doors have appeared to be facing strong deterioration. In this context, it is of great significance to analyze and record the current status of existing cultural heritage, to build cultural awareness in future generations, and to contribute to restoration works to be performed in the future.

Keywords: Cultural Heritage, Traditional Turkish House Doors, Wooden Doors, Karacasu Doors, Protection Advice

1.Giriş

Kapı kullanım alanlarına, oluşturulduğu malzemelere, estetik özelliklerine göre çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Genel olarak kapının tanımına bakıldığında mimari disipline bağımlı olarak gelişen, hacimler arası geçişleri sağlayan veya mekânı kullanan bireyi ya da depolanan nesneyi korumaya yarayan yapı elemanlarıdır (Hasol, 1995, s.258). En basit ifadeyle kapılar, tanımlandığında duvarlarla ayrılmış mekânların başka mekânlara ya da çevreye açılan boşluklarıdır (Sözen ve Tanyeli, 2007, s. 123).

AnaBritanica' ya (AnaBritanica, 2004, s. 551) göre kapılar bir yere girip çıkılmasını sağlayan ve içerisinde açılıp kapanma düzeneği bulunan duvar boşluklarıdır. Genellikle kanatları ve bu kanatların takıldığı kasaları olmak üzere temelde iki ana parçası bulunmaktadır. Kapılar buldukları yere, işlevlerine, kullanışlarına, yapıldıkları malzemelere, kanat sayılarına göre adlandırılabilir.

Yüzlerce yıl geliştirdikleri deneyimler toplumların mimari kültürlerinin oluşmasını sağlamakta, bu kültürlerin araştırmalarda okunabilmesini kolaylaştırmaktadır. Ait olduğu coğrafyaya bağlı olarak farklılık gösteren mimari yapılar ve bu yapılarla bağlantılı olarak değişen kapılar tüm kültürlerde aynı işlevleri sağlamak amacıyla oluşturulmuş olsalar da coğrafi ve kültürel farklılıklar, yukarıda da anlatıldığı gibi kapıların da değişmesine ve bölgesel yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda incelendiğinde Anadolu' da kullanılan kapıların farklılıkları ortaya çıkmakta ve bu farklılıklar araştırmaların konu başlıkları haline gelmesini zorunlu kılmaktadır.

Türk kültüründe kapıların tarihi incelendiğine eşik ve kapı kelimelerinin genelde aynı amaç için kullanıldığı görülmektedir. Uygurlar dönemine kadar gidildiğinde kelimenin köküne "kapağ" olarak rastlanmaktadır ve kapılar kullanım yerine göre ev kapısı, kale kapısı, saray kapısı ve bahçe kapısı olarak ayrılmaktadır. Şekilsel olarak incelendiğinde ise kapılar küçük tek kanatlı kapılar, çift kanatlı kapılar, kuzulu kapılar, parmaklıklı kapılar, kafesli kapılar ve asma kapılar olarak Türk ve Anadolu tarihinde ayrılmaktadır (Ögel, 1978, s. 45-62).

Anadolu' da ahşap işçiliği Selçuklularla gelişmiş ve özgün örneklerini bu dönemlerde vermeye başlamıştır. Ahşap işçiliğinin bir ekol haline dönüşmesi Selçuklu dönemindedir bununla birlikte

Osmanlı döneminde büyük yenilenmeler yaşamadan üsluplarında ufak değişiklikler görülmektedir. Kapılar, pencereler, tavan süslemelerinin en belirgin örnekleri yine Selçuklular döneminde daha fazla önem kazanmış, bu dönemde yapılarda en fazla önem verilen elemanların başında ahşap işçiliği gelmiştir. Özellikle bu ahşap işçiliklerinde ceviz, armut, elma, abanoz ve gül ağaçlarının kullanıldığı görülmekte, ağaçların yapısına göre farklı işleniş tekniklerinin kullanıldığına dair bilgilere erişilmektedir (Öney, 1970, s.135).

Yapıların ve kişilerin kimliklerini üzerindeki işlemlerde gösteren, yapının tamamlayıcısı niteliği taşıyan ahşap işçiliklerinin başında kapı kanatları gelmekte ve bu özellik Anadolu Türk ahşap işçiliğinin gelişim sürecinin anlaşılmasına olanak sağlamaktadır (Bozer, 2000, s.285)

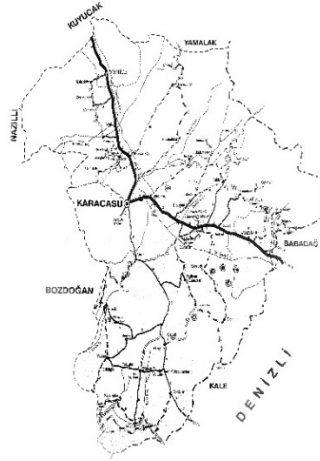
Son yıllarda yapılan araştırmalara göre ahşap kapıların gerekenden daha azının korunduğu tespit edilmiş olsa da korunan kapılardan anlaşıldığı üzere 12. yüzyıldan başlayarak evrimine devam ettiği görülmektedir. Süslemelerin konumları, motifler, oluşturulmuş kompozisyon düzenleri gibi değişkenler az sayıda kalan kapılardan anlaşılabilen ve gelişim süreçleri analiz edilebilmektedir. Bu analizlerin sonucunda özellikle Selçuklu ve beylikler dönemi kapılarındaki estetik arayışının kapı panolarına, kemerlere ve madalyonlara etki ettiği, dayanıklılık arayışının ise künde kari sanatının gelişime öncülük ettiği görülmektedir. Bu arayışlar son bulmadan Selçuklu ve Beyliklerden Osmanlı devletine kadar sürmekte, dönem eserlerinin hemen hepsini kapsamaktadır (Bozer, 2000, s.285).

Selçuklu ve Osmanlı dönemi evleri incelendiğinde dar sokaklarda bulunan, bu avluya büyük bir kapı ile girişi sağlanan, iki veya üç katlı yapılardan bahsedilebilir. Bahsi geçen evlerin avlusunda bir çardağa sahip olduğu, zemin katlarının ahır, depo ve kiler olarak kullanıldığı, birinci katta ahşap bir merdivenle çıkıldığı görülmektedir. Bütün bu bilgilerle birlikte genelde yaşam alanlarının birinci katta tasarlandığı tesbit edilebilmektedir. Bu yaşam alanında odalar, sofa, mutfak yer almakta, sofalar aile bireylerinin toplanma alanı olarak kullanılmaktadır (Karpuz, 1979, s.19-20).

Geleneksel Türk evleri incelendiğinde, bütün mimari eserlerde olduğu gibi ahşap işçiliklerinin çok önemli oldukları, estetik ve kültürel farklılıkların bölgesel olarak değiştiği ve bu değişimin kapılarda da etkileri görülmektedir. Genel olarak geleneksel Türk evlerinde kullanılan kapılar; avluya, bahçeye veya doğrudan evin zemin katına açılan, çift kanatlı ahşap malzemelerden oluşmaktadır. Bu kapılarda kullanılan malzemelerin hava koşullarına ve darbelere dayanımı yüksek ağaçlardan yapıldıkları, kanatlarının arkalarında çapraz şekilde desteklerin bulunduğu, bu desteklerin ve kapı parçalarının demir perçin çivilerle tutturulduğu görülmektedir (Bozer, 2000, s.285). Sokaklara açılan kapılar teknik olarak bahçeye ve avluya açılan kapılardan farklılık

göstermemekte fakat form ve boyut bakımından farklılıklar tespit edilebilmektedir. Yapımında kalın ve mukavemeti yüksek tahtalar yan yana dizilerek büyük başlı demir çivilerle üstten alttan ve orta kısımlarından kuşaklarla birbirine bağlı hale getirilmiş büyük başlı bu çivilerin dışarıdan bakıldığında motif olarak görünmesi sağlanmıştır. Tek kanatlı olanları genellikle 80-90 cm genişliğe sahipken çift kanatlı olanlarda bu genişlik 120 cm'e ulaşabilmekte her ikisi de incelendiğinde yüksekliklerinin ortalama 200 cm olduğu görülmektedir. Malzeme olarak sıklıkla çam kullanıldığı, bununla birlikte ceviz, armut, elma, abanoz ve gül ağaçlarının nadir de olsa kullanıldığı görülmektedir (Kılıç ve Söğütü, 2010, s.256).

Araştırma alanı daraltılarak Ege bölgesine bakıldığında ve bulunan konutların kapıları incelendiğinde aynı özelliklerin bu yapılarda da devam ettiği, sokak kapılarının çift kanatlı olduğu, ortalama genişliklerin ve yüksekliklerin benzer şekilde tutulduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapımında kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri bakımından çok sayıda benzerliklerin bulunduğu görülmekte, bu yapılarda bahsi geçen konut kültürünün etkileri tespit edilebilmektedir (Taşdöğen, 2006, s. 50).

Şekil 1: Karacasu yerleşim haritası (Demir, 2003, s. 16-17)

Araştırma alanı olan Karacasu da geleneksel konutlarının birçoğunu günümüze kadar koruyabilmiş Ege bölgesindeki Aydın iline bağlı bir ilçedir (Şekil 1). Karacasu, kavimlerin yüzyıllardır kullandığı Karıncalı dağı ve Babadağ arasında kalan Dandalas Vadisi yolu üzerinde konumlanmıştır (Başaran, 2000, s.15). 2017 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine alınan Afrodiasias Antik Kentini de içerisinde barındırmaktadır.

1867 yılında Aydın iline bağlanan ilçenin tarihinin Afrodisias Antik Kentinde ki kazılarda 5 bin yıldır yaşamış insanlığın izlerinden çok eski tarihlere dayandığı bilinmektedir. Karacasu; Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemine ait Camileri, hamamları, çeşmeleri, geleneksel evleri ile farklı dönemlere ait yüzlerce izi içerisinde barındırır (Kuruüzüm, 2011, s. 52).

Osmanlı şehrinin önemli merkezlerinden olan ilçe iki ayrı yerleşim yerinden oluşmaktadır. Birbirlerinden tabakhane çukuru ile ayrılan bölgeler bir köprü ile birbirlerine bağlanmışlardır (Şekil 2). Şehrin ilk yerleşim yeri Karşıyaka bölgesidir. Daha sonra Çarşıyaka bölgesinde yerleşim başlamıştır. Zamanla Çarşıyaka bölgesi daha çok gelişerek ilçenin merkezi konumuna gelmiş, Karşıyaka bölgesi eski yerleşim yeri olarak kalmıştır. Karşıyaka bölgesindeki bir sokak kentsel sit alanı iken ilçede üç sokakta koruma altındadır.

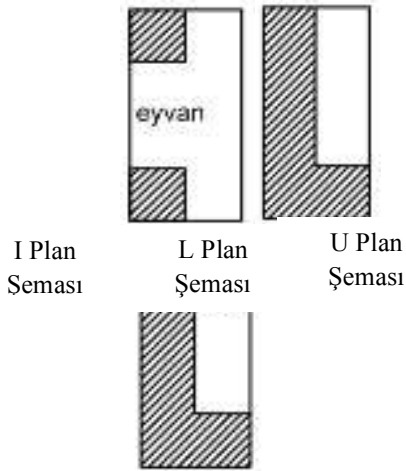

Şekil 2: Karacasu oluşum görüntüsü (Google Earth, 2021)

Her iki bölgede de yöresel mimari özelliklere sahip geleneksel yapılar bulunmaktadır. 18 yy. sonu ve 19 yy. da yapılmış geleneksel evlerin ise her iki bölgede farklı yapım teknikleri ile yapıldığı görülmektedir. İlk yerleşim yerinde oluşturulmuş geleneksel evlerin tamamen taş malzeme ile yapılmış ve dış cepheleri sıvasızdır. Çarşıyaka' daki evlerin ise zemin katları taş malzemeden olup birinci katları ahşap iskeletli taş ve toprak dolgu ile oluşmuş hımış yapıya sahiptir. Çarşıyaka' daki evlerin ilk yerleşim yerinde ki evlere nazaran daha gösterişli ve ahşap işçiliğine daha önem verilerek yapıldığı görülmektedir. Geleneksel evlerin plan şemasına baktığımızda ise her iki bölgede evlerin plan şemalarının birbirleriyle benzer olduğu söylenebilir. Geleneksel Türk Evi Mekân çeşitlerinden dış sofalı I, L ve U plan tiplerinde çözümlenmiştir (Bektaş, 2008, s. 22)

Plan Tipleri

Karacasu Geleneksel Evi

Şekil 3: Karacasu geleneksel evlerin plan şeması (Bektaş, 2008, s. 22)

İki kattan oluşan evlerin zemin katlarında ahır, depo vb. mekanlar bulunmaktadır. Tüm evlerin mutlaka bir cephesi bahçeye bakmakta ve bu cepheden üst kata ahşap merdiven ile bağlantı sağlanmaktadır. Merdiven ile hayat alanına çıkılmakta, hayat alanında seki, ayazlık, ocak, çanaklık bölümleri bulunmaktadır. Üst katta ki tüm odalar hayata açılmakta, geleneksel evlere genellikle girişler, bahçe kapısından yapılmaktadır. Çarşıyaka'daki geleneksel tarihi evlerin daha gösterişli yapılması kapı tasarımlarına da yansımıştır.

2.Yöntem

Bu çalışmanın amacı Karacasu da yok olmaya yüz tutmuş geleneksel Türk evi kapılarını gün yüzüne çıkarmak ve gelecek nesillere aktarabilmek adına kayıt altına almaktır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan çalışma iki yöntem analizi temel alınarak oluşturulmuştur.

2.1.Araştırma Alanı

Bu araştırmada çalışmanın amacına uygun olarak, Karacasu da bulunun geleneksel tarihi evlerin avlu, giriş ve oda kapıları araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Karşıyaka ve Çarşıyaka bölgesinden topla 60 kapı incelenmiştir. Kapılar seçilirken her iki bölgeden de eşit sayıda kapı alınmasına, bölgeler arasındaki kapı tasarımlarındaki farklılığı ortaya koyabilmek amacıyla dikkat edilmiştir. Seçilen evlerin bir kısmı tescillidir. 60 ahşap kapının evdeki konumu, boyutları, yapım tekniği, kanat sayısı, tamamlayıcı ögeleri ve bozulma durumu incelenmiştir. Elde edilen veriler envanter formuna işlenerek, kapıların mevcut durumları AutoCAD programı ile çizilmiş ve fotoğrafla belgelenmiştir.

2.2.Envanter Formu Oluşturma

Çalışmada envanter formu oluşturulmadan önce yapılmış olan benzer çalışmalar incelenmiş ve şaşmaz (2002), Kahraman (2004), Yıldırım (2006), Kılıç (2010), Keskin ve Yıldırım (2016), Söğütlü ve Kılıç (2010)'ın çalışmalarında kullanmış oldukları envanter formlarından faydalanılmıştır. Faydalanılan envanter formu Geleneksel Türk kapılarına ait literatür analizine göre geliştirilerek kapıların biçimsel analizlerini ve bozulma durumlarını içeren yeni bir envanter formu ortaya konulmuştur. Tüm bilgiler ise bizzat evler tek tek gezilerek, analizleri ve araştırmaları yapılarak doldurulmuştur.

Envanter formu temel olarak, kapıların biçimsel özelliklerini ve bozulma durumlarını ele almaktadır. Envanter formunda kapıların ilçe içerisindeki konumunu gösteren kapı numaralarına, ev içerisindeki konumuna, yapım tekniğine, kanat sayısına, tamamlayıcı ögelere (kapı menteşesi, tokmağı, kilit, sürgü vb) ve bozulma seviyelerine yer verilmiştir. Bu envanter formu 2020 yılının şubat ayında yapılmıştır. Daha sonra tekrar gezilerek eklenmesi gereken kapılar ilave edilmiştir.

2.3.Fotoğrafla Belgeleme

Araştırma kapsamında ele alınan kapıların belgelenmesi, kapıların yok olması durumunda tekrar bakılarak yapılması ya da yıpranmış yerlerinin eski haline göre onarılması amacıyla fotoğrafla belgeleme yöntemi kullanılmıştır. Fotoğrafla belgeleme yöntemi sayesinde;

- . Eksik envanter bilgilerini tamamlama,
- . İleride fotoğraf arşivi oluşturma,
- . AutoCAD programında teknik çizim yaparken eksik kısımları belirleyebilme,

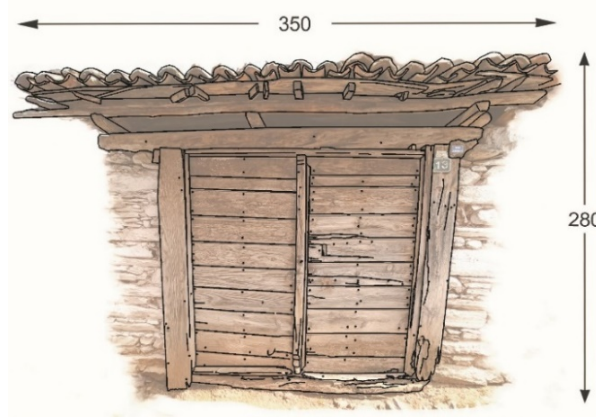
- . Photoshop programında teknik çizimin daha estetik görünmesi için renklendirme işleminde kullanma,
- . Kapıların bozulmalarına ait (çatlama, çürüme, çarpılma, eğilme, çekme vb) durum tespiti yapabilme imkanı sağlamıştır.

3.Bulgular

Çalışma kapsamında incelenen 60 kapının yarısı ilçenin ilk yerleşim yeri olan Karşıyaka bölgesinden, diğer yarısı ise ilçenin merkezi konumunda olan Çarşıyaka bölgesinden alınmıştır. Araştırmada ele alınan kapıların 35 tanesi bahçe kapısı, 12 tanesi ana giriş kapısı 13 tanesi oda kapısıdır. Kapılar, şekil 13 de oluşturulan envanter formu düzenine göre ayrılarak incelenmiştir.

Kapıların Yapım Tekniği ve Ölçüleri

Her iki bölgede de incelenen bahçe kapılarının bahçe duvarları ile çevrili olduğu görülmüştür. Kapıların yüksekliği bahçe duvarları ile eşit tutulmuştur. Birçok bahçe kapısının üzerinde kırma çatılı, ahşap strüktürlü saçaklar mevcuttur. Ahşap kapının hava koşullarından etkilenmemesi için saçaklar en az 1 metre yapılmıştır. Saçakların üzeri alaturka kiremitle kaplanmıştır. Bahçe kapılarının tamamı pervazlı ve iki kanatlıdır (Şekil 4).

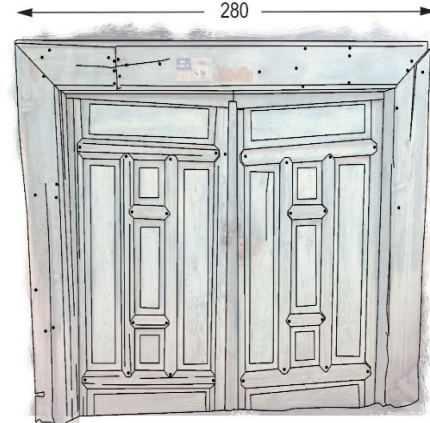
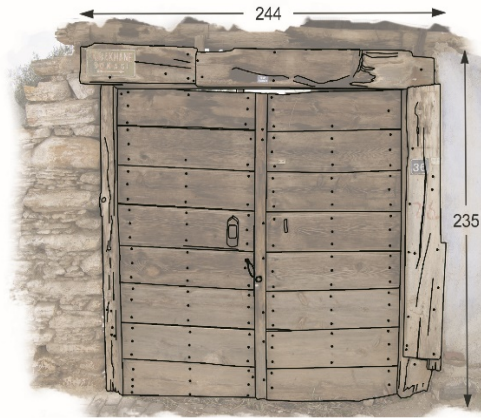
Şekil 4: Saçaklı bahçe kapısı örneği

Bölgeler arası bahçe kapıları tasarımlarında farklılıklar mevcuttur. İlk yerleşim yeri olan Karşıyaka tarafında ki bahçe kapıları daha sade yapılmıştır. Genellikle 20-30 cm genişliğinde ahşap parçaların yatay ya da düşey doğrultuda yan yana getirilmesiyle meydana gelmiştir. Kapıların yükseklikleri 190-280 cm arasındadır. Kapı kanatları 80-120 cm arasında değişmektedir. Kapı kasaları ise 10-15 cm arasında ahşap kesitli elemanlar kullanılarak oluşturulmuştur. Arka yüzeyinde ahşap kuşaklarla dökme demir çiviler ile birbirlerine çakılarak

tutturulmuştur. Çarşıyaka bölgesinde ki kapıların ise ahşap işçiliğine daha önem verilerek tasarlandığı tespit edilmiştir. Tablalı yapılan kapılar diğer bölgedeki kapılara nazaran daha süslü ve gösterişlidir. Kapı ölçüleri Karşıyaka bölgesindeki kapılarla aynı şekildedir. Çoğu bahçe kapıları çatki yapım sistemiyle oluşmuştur. (Şekil 4). İncelenen bahçe kapılarının yapım tekniği ve süsleme öğelerinin geleneksel Türk evi kapılarının yapım tekniği ile aynı olduğu görülmüştür. Özellikle bahçe kapılarının üstten ve alttan kuşaklarla bağlı büyük başlı çivilerle mukavemeti yüksek ahşap parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bahçe kapılarının yapım malzemesi olarak sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerle daha çok çam ağacının kullanıldığı bazı kapıların ise ceviz ve armut ağacıyla yapıldığı tespit edilmiştir.

Karşıyaka bölgesinde bahçe kapısı
örneği

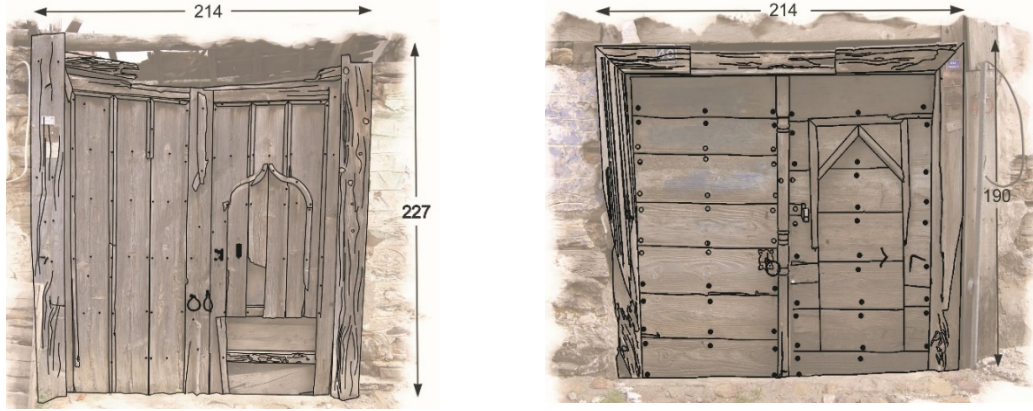
Çarşıyaka bölgesinde bahçe
kapısı örneği

Şekil 5: Bahçe kapıları örnekleri

Çarşıyaka bölgesinde Süleyman Rüşdi Türbesinin bulunduğu sokaktaki geleneksel evlerin bahçe kapıları ise bölgedeki tüm bahçe kapılarından farklı tasarlanmıştır. Süleyman Rüşdi türbesine bakan evlerin günümüze kadar gelebilmiş kapılarının hepsinin kuzulu kapı olduğu görülmektedir. Çift kanatlı ana kapı haricinde evin sakinleri ve misafirleri için kullanılan kuzulu kapının kendine ait menteşesi bulunmaktadır. İnsan boyuna göre daha kısa yapılan kuzulu kapının sadece o sokakta kullanılması sebebinin Süleyman Rüşdi Türbesine olan saygıdan eğilerek çıkılıp girilmesi

amacıyla yapıldığı yöre halkı tarafında ifade edilmektedir. Kuzulu kapı, Karacasu’da alkapı adı ile bilinmektedir. Sokak içerisinde günümüze kadar gelebilen sadece iki kapı mevcuttur (Şekil 5).

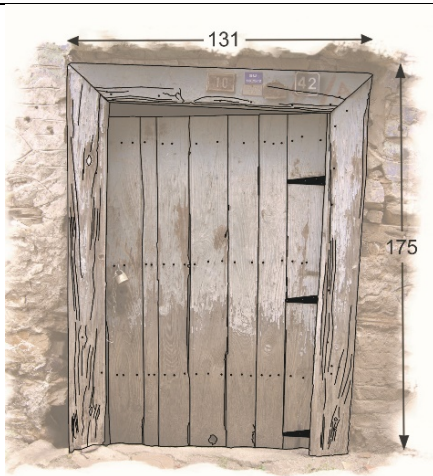

Şekil 5: Süleyman Rüşdi Türbesi sokağında ki kuzulu kapı örnekleri

İncelenen giriş kapılarının ise bir kısmının tek kanatlı ve çakma yapım sistemiyle oluştuğu görülmüştür. Her iki bölgedeki bahçe kapılarında ki farklılıklar evlerin ana giriş kapılarına da yansımıştır. Karşıyaka bölgesinde giriş kapıları çoğunlukla tek kanat olup yaprak menteşe kullanılarak kapı kasasına sabitlenmiştir. Karşıyaka bölgesinde giriş kapıları ise çift kanat olup, çatki ya da karma yapım sistemiyle oluşmuştur. Camlı olarak tasarlanan giriş kapıları da mevcuttur (Şekil 6).

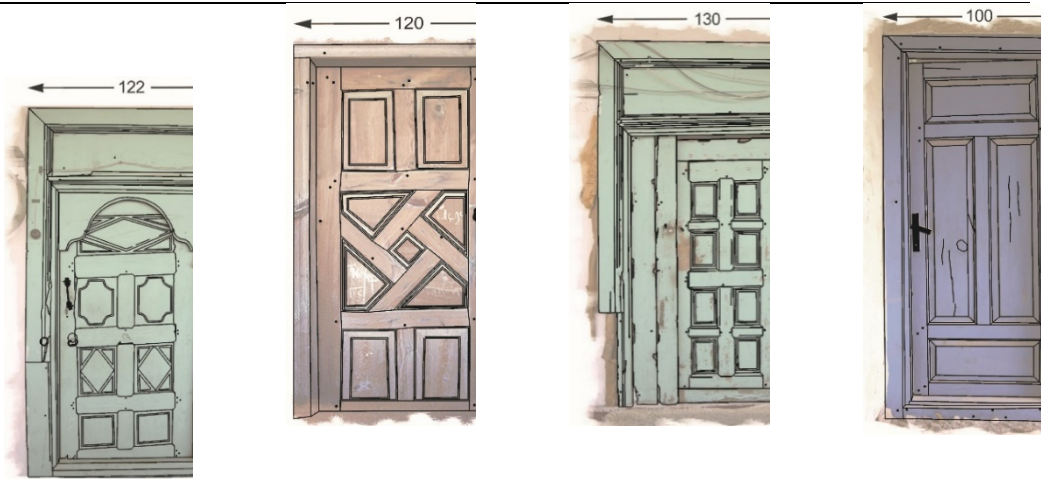
Karşıyaka bölgesinde giriş kapısı örneği

Çarşıyaka bölgesinde giriş kapısı örneği

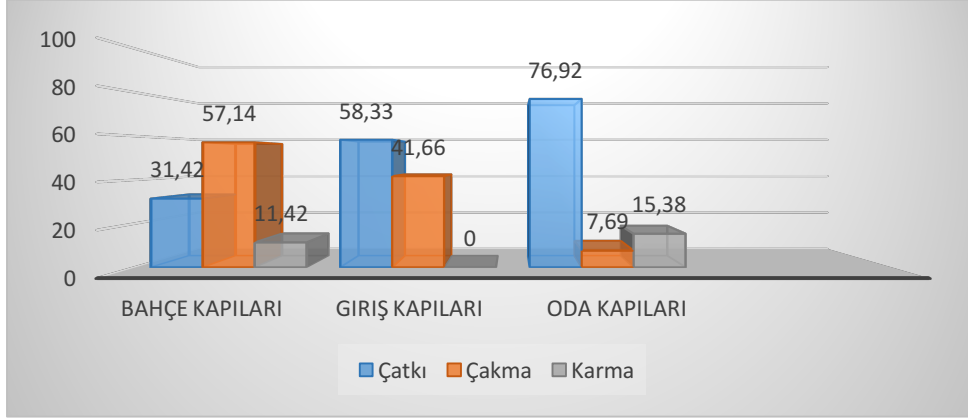
Şekil 6: Giriş kapısı örnekleri

Oda kapıları incelendiğinde, her iki bölgede de avlu ve giriş kapılarına nazaran süslemesine önem verildiği tespit edilmiştir. Özellikle üst kat oda kapılarının daha özenli ahşap işçiliğiyle yapıldığı görülmektedir. Tablalı olarak yapılan kapılar çift katmanlıdır. Kapı kanatları genellikle dikdörtgen ve üçgen formlardan oluşan geometrik süslemeli tablalı kapılardır. Geometrik formlar ile oluşturulan süslemeler birbirlerine mafsallanarak bir araya gelmiştir. Kapıların bazılarında yaşmak tahtası bulunmaktadır. Yaşmak tahtalarının üst kısımları kasaya bağlı, yan kısımları da pervazların üzerinden kasaya monte edilerek oluşturulmuştur. Eğrisel bir formla yapılan yaşmak tahtaları, kapının sadece sofaya bakan yüzünde yer almaktadır. Kapı kanatları ve pervazları arasında pervazın devamı niteliğinde kapı panoları vardır. Oda kapılarının kapı kanatları haricinde hiçbir yerinde süsleme öğesine rastlanmamaktadır. Ahşap eşikle oluşturulan iç kapıların yükseklikleri 210-230 cm aralığındadır. 10-15 cm arasında ahşap elemanlarla kapı kasaları oluşturulmuştur (Şekil 7).

Şekil 7: İç kapı örnekleri

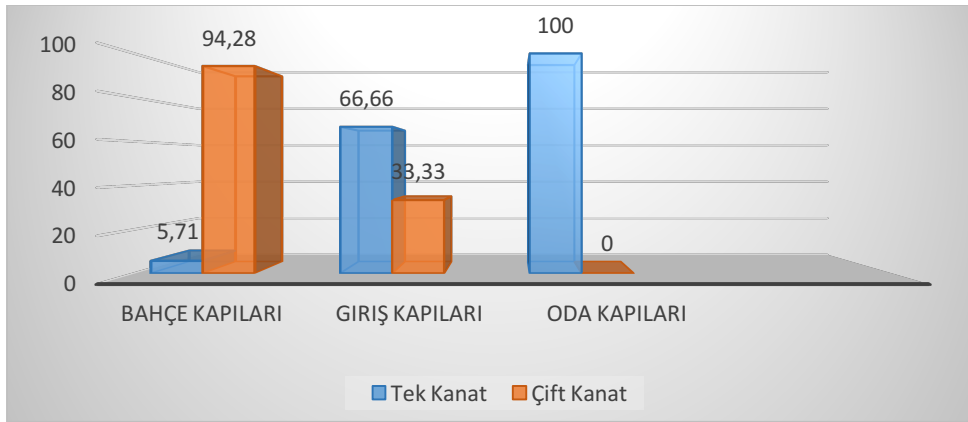
Karacasu evleri kapılarının yapım tekniği açısından bölgelere göre farklılıkları görülmüştür. Karşıyaka bölgesinde ele alınan kapıların bir çoğunun çakma, Çarşıyaka bölgesinde ele alınan kapıların ise çatki yapım sistemi ile yapıldığı belirlenmiştir. İncelenen 60 adet kapının yapım tekniğine baktığımızda ise; bahçe kapılarının %31,42'sinin çatki, %57,14'ünün çakma, %11,42'sinin karma, giriş kapılarının %58,33'ünün çatki, %41,66'sının çakma, oda kapılarının %76,92'sinin çatki, %7,69'nun çakma, %15,38'nin karma yapım tekniği ile yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8: Karacasu evleri kapılarının yapım tekniği grafiği

Kapıların Kanat Sayısı

Araştırılan geleneksel Karacasu kapılarının kanat sayıları incelendiğinde, bahçe kapılarının %94,28'inin, giriş kapılarının %33,33'ünün ve oda kapılarında ise hiç çift kanatlı kapıların kullanıldığı görülmektedir. Şekil 9 da verilen kanat sayıları grafiğine göre giriş kapılarının %66,66'sı ve oda kapılarının tamamının tek kanat olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 9: Karacasu evleri kapılarının yapım kanat sayısı grafiği

Kapuların Tamamlayıcı Öğeleri

Kapuların tamamlayıcı öğeleri incelendiğinde, tüm bahçe kapılarında kapı halkaları bulunduğu gözlemlenmiştir. Bugüne kadar gelebilmiş kapı halkalarını incelendiğinde bazılarının göbekli ve süslemeli olduğu tespit edilmiştir. Çift kanatlı bahçe kapılarının her iki kanadında da dövme tekniğiyle oluşturulmuş halkaların bazı evlerde birbirlerine zincirle bağlanarak kilit görevi yaptığı da görülmüştür. İncelenen göbekli halkaların hepsi süslemelidir. Süslemeler delik işi yapılmıştır. Halkaların bir kısmı daire bir kısmı da kare formlu göbeklere bağlıdır (Şekil 10).

Şekil 10: Kapı halkaları

Bahçe kapılarının bir kısmında da bugüne kadar gelebilmiş az sayıda rozetle süslenmiş dövme demir kilit bulunmaktadır. Bazı kapılarda ise zamanın şartlarından yok olmuş kilitlerin sadece yerleri vardır. İncelenen bahçe kapılarının bazılarında kapı kolu görevini üstlenen ahşap kapı tokmakları tespit edilmiştir. Giriş ve oda kapılarında ise çoğunlukla şıpdüşen kilit sistemi yer almakta, bazılarında da kapı kolu bulunmaktadır. Zamanla bazı geleneksel oda kapılarının kilit sistemi değişerek günümüze uyarlanmıştır (Şekil 11).

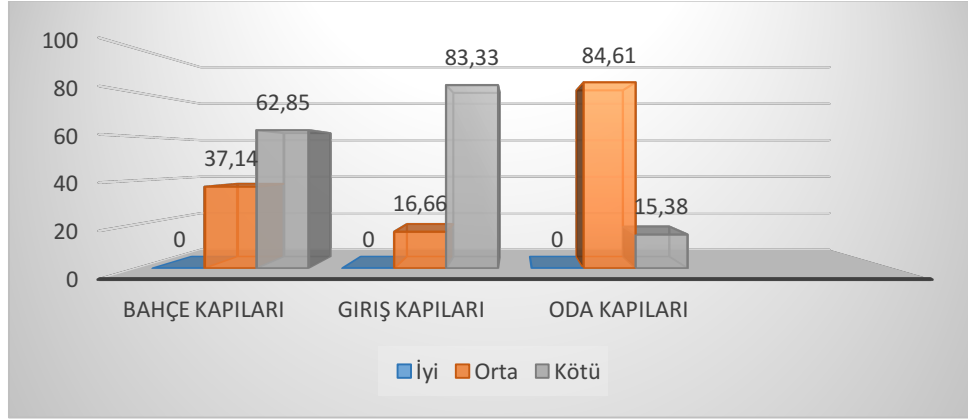

Şekil 11: Kapı tokmakları

Kapıların Bozulma Durumu

Araştırılan Karacasu evleri kapılarının bozulma durumları şekil 12’de verilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde bahçe kapılarının %62,85’nin, giriş kapılarının %83,33’ünde, oda kapılarının %15,38’inin kötü durumda olduğu tespit edilmiştir. az sayıda kapının orta derecede bozulduğu ve hiçbir kapının durumunun iyi olmadığı sonucuna varılmıştır (Şekil 12).

Özellikle bahçe ve ev giriş kapılarının birçoğunda çarpılma, çürüme fazlaca da çatlama olduğu, bir kısım kapının da dayanımının çok az kaldığı, kısa süre sonra tamamen yok olacağı görülmüştür. Üzerlerinde saçak olan kapıların üst örtüleri sayesinde daha iyi korunmuştur. Kapıların çoğu aksamı bugüne kadar gelememiştir. Metal aksamların korozyondan dolayı bozulduğu görülmüştür. Oda kapıları ise iç mekanda daha iyi korunduklarından dolayı orta derecede zarar görmüşlerdir. Kullanıcısı bulunan evlerde oda kapıları daha iyi durumdadır. Bozulan oda kapılarında çürümelerin sonucu çatlama ve parça ayrılmaları mevcuttur. Kapıların hiçbiri restorasyon geçirmemiştir. Sadece bazı kapıların, ev sahipleri tarafından küçük ölçekli bakımları yapılarak dayanımları arttırılmıştır.

Şekil 12: Karacasu evleri kapılarının bozulma durumları

KAPININ BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ VE BOZULMA DURUMU														
No	Kapının Konumu			Kapı Yapım Tekniği			Kanat Sayısı		Tamamlayıcı Öğeler			Bozulma Durumu		
	Giriş Kapısı	Bahçe Kapısı	Oda Kapısı	Çatku	Çakma	Karma	Tek	Çift	Menteşe	Kilit	Tokmak-Halka-Sürgü	İyi	Orta	Kötü
1		•			•			•	•		•		•	
2	•				•		•				•			•
3		•				•		•			•			•
4		•			•			•	•		•		•	
5			•	•			•		•				•	
6			•	•			•		•				•	
7	•			•				•						•

8		•			•			•			•		•	
9		•			•			•			•		•	
10		•			•			•	•		•			•
11		•			•			•	•		•		•	
12		•			•			•	•		•			•
13		•		•				•	•		•			•
14		•		•			•		•				•	
15		•		•				•	•		•		•	
16		•		•				•	•		•			•
17		•			•			•	•		•			•
18		•		•				•	•		•			•
19		•			•			•	•		•			•
KAPININ BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ VE BOZULMA DURUMU														
N	Kapının Konumu			Kapı Yapım Tekniği			Kanat Sayısı		Tamamlayıcı Öğeler			Bozulma Durumu		
o														

	<i>Giriş Kapısı</i>	<i>Bahçe Kapısı</i>	<i>Oda Kapısı</i>	<i>Çatki</i>	<i>Çakma</i>	<i>Karma</i>	<i>Tek</i>	<i>Çift</i>	<i>Menteşe</i>	<i>Kilit</i>	<i>Tokmak-Halka-Sürgü</i>	<i>İyi</i>	<i>Orta</i>	<i>Kötü</i>
20		•			•		•		•					•
21		•		•				•		•				•
22		•		•				•	•		•			•
23		•		•				•	•		•		•	
24		•			•			•	•		•			•
25			•	•			•		•				•	
26			•	•			•							•
27			•	•			•		•	•			•	
28		•		•				•			•		•	
29		•		•				•	•					•
30		•			•			•	•		•			•

3			•	•			•		•	•			•	
1														
3			•	•			•		•	•			•	
2														
3		•			•			•	•		•			•
3														
3	•				•		•				•			•
4														
3	•				•		•				•			•
5														
3		•			•			•			•		•	
6														
3		•			•			•			•		•	
7														
3		•			•			•	•		•		•	
8														
3	•			•				•		•	•			•
9														
4		•			•			•	•		•			•
4			•	•			•		•	•			•	
1														
4		•			•			•	•		•			•
2														
4		•			•			•	•		•			•
3														
4	•				•		•		•	•				•
4														

4		•			•			•	•		•			•
5														
4		•			•			•	•		•			•
6														
4		•		•				•		•	•			•
7														
4		•			•			•			•		•	
8														
4		•			•			•	•		•			•
9														
5			•		•		•		•				•	
0														
5	•			•			•			•	•		•	
1														
5	•			•				•		•			•	
2														
5			•	•			•		•	•			•	
3														
5	•			•				•						•
4														
5	•				•		•		•	•				•
5														
5			•	•			•		•					•
6														
KAPININ BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ VE BOZULMA DURUMU														
N	Kapının Konumu			Kapı Yapım Tekniği			Kanat Sayısı		Tamamlayıcı Öğeler			Bozulma Durumu		
o														

	<i>Giriş Kapısı</i>	<i>Bahçe Kapısı</i>	<i>Oda Kapısı</i>	<i>Çatık</i>	<i>Çakma</i>	<i>Karma</i>	<i>Tek</i>	<i>Çift</i>	<i>Menteşe</i>	<i>Kilit</i>	<i>Tokmak-Halka-Sürgü</i>	<i>İyi</i>	<i>Orta</i>	<i>Kötü</i>
5	•			•			•				•			•
7														
5			•			•	•		•				•	
8														
5	•			•			•				•			•
9														
6			•			•	•		•				•	
0														

Şekil 13: Envanter formu

4.Değerlendirme ve Sonuç

Geçmişten günümüze gelmeyi başarabilmiş kültürel miraslarımızı korumak ve gelecek nesillere aktarım yapabilmek için kültürel sürekliliğin devamı önem arz etmektedir. Bu hususta çalışma kapsamında, kültürel miras niteliği taşıyan geleneksel ahşap kapıların analiz çalışmalarının yapılması kültürel sürekliliğe katkı sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilmiş çalışmada, incelenen 60 kapının durum tespitleri yapılmış ve envanter şablonuna işlenmiştir. Araştırma alanının iki bölgeden oluşması ve bölgelerdeki kapıların farklı yapımlarıyla oluşturulması çalışmanın çeşitliliğini arttırmıştır. İlçede geleneksel konutları yaşatmak adına yeni restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Afrodisias Antik Kenti gibi değerli arkeolojik sit alanını içerisinde barındıran bir ilçe için geç kalınmış koruma adımları geleneksel konutlara ve konutların önemli cephe elemanlarından olan kapılara da ciddi zarar vermiştir. Kapıların birçoğu günümüze gelememiş, gelenlerinde birçoğunun yok olmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak geleneksel evlerin simgesi niteliğindeki kapılar, tüm kültürlerde cephe düzeni oluşturan mimari elemanların başında gelir. Kapının biçimlenişi, kanat sayısı, bezeme özellikleri, tasarımı aslında bizlere ev sahibinin kültürünü, yaşam şeklini, yaşadığı dönem içerisindeki vizyonu gibi birçok özelliği hakkında fikir verir. Bu sebeple geleneksel kapıların incelenmesi, belgelenmesi, kayıt altına alınması gelecek nesillerde kültür bilincinin oluşabilmesi için önem arz etmektedir.

Karacasu'daki kapıların en kısa sürede korunması ve yok olmadan restorasyonunun yapılması gereklidir. Yıkılan ve restorasyonu yapılmayacak evlerin kapıları en azından koruma altına alınmalı, gerekli restorasyon teknikleri ile sağlamlaştırılmalı ve masa tablası ya da sergi elemanı gibi farklı işlevler verilerek yeniden hayata kazandırılmalıdır. İnsan emeği ile oluşmuş bu muazzam kültürleri kuşaktan kuşağa korumak ve aktarabilmek önemli bir sorumluluktur.

Kaynakça

- AnaBritanica (2004). *Genel Kültür Ansiklopedisi*. Cilt:12 İstanbul. 551.
- Başaran, M. (2000). *19. Yüzyılda Karacasu, Temettuat Defterleri ve Salnameler Kapsamında Aydın*. Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayınları. Türkiye. 15.
- Bektaş, C. (2008). *Karacasu Evleri, Anadolu Evleri Dizisi-10*. ISBN: 975- 271-013-1. Bileşim Yayınevi. İstanbul. Türkiye. 22.
- Bozer, R. (2000). *Amasya ve Cevresinde Erken Osmanlı Dönemine Ait Uç Ahşap Kapı*. *Osmanlı Ansiklopedisi, C.XI*. Ankara. 285.
- Demir, M. (2003). *Karacasu*. Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Dergisi. Yıl:15. Sayı:15. 16-17
- Hasol, D. (1995). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları. 258.
- Kahraman, N. (2004). *Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapıların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara. 4-39.
- Karpuz, H. (1979). *Erzurum Evlerinin Türk- İslam Mesken Mimarisindeki Yeri*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. İslami İlimler Fakültesi. Trabzon. 19.20
- Keskin, S. ve Yıldırım, K. (2016). *Geleneksel Kemaliye Evlerine Ait Kapıların İncelenmesi*. *Sanat ve Tasarım Dergisi*. Sayı: 17. 119-137.

- Kılıç, E. ve Söğütü, C. (2010). *Geleneksel Mardin Evlerine Ait Ahşap Kapıların İncelenmesi*. Gazi Üniversitesi. Politeknik Dergisi. Ankara. 256.
- Kuruüzüm, H. (2011). *Kültürel Mirasın Yaşadığı Müze*. Aydın Kültür ve Turizm Dergisi. Yıl:1. Sayı:4. 52.
- Ögey, B. (1979). Türklerde Ev Kültürü. Türk Kültür Tarihine Giriş 3. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. 45-62
- Öney, G. (1970). *Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri*. Sanat Tarihi Yıllığı III. İstanbul. 135.
- Şaşmaz, H.A. (2002). *Ankara Merkez ve Ayaş, Beypazarı İlçelerinde Geleneksel Türk Evi Kapılarının Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara. 4-35.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2007). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul Remzi Kitapevi. 123.
- Taşdöğen, F. S. (2006). *Traditional Karacasu (Aydın) Dwellings: An Investigation into Their Architectural and Social Characteristics*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara. 50.
- Yıldırım, K. (2005). *Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapılar Üzerine Bir Araştırma*. Gazi Üniversitesi. Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi. Ankara. 2
- Yıldırım, K. (2006). *Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapılar Üzerine Bir Araştırma*. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi. Cilt 21. No: 1 75-85.

Görsel Kaynakça

Şekil 2:

https://earth.google.com/web/search/karacasu/@37.72845995,28.60423105,552.40045429a,420.9.58377064d,35y,0h,0t,0r/data=CigiJgokCRBpMdNG3kJAEVZs5OJi3EJAGfwjrnZwoDxAIRbvXtt_ljxA (Erişim Tarihi: 03.03.2021)